
RUS TILINING RIVOJLANISH TARIXI VA UNING DUNYO MIQYOSIDAGI AHAMIYATI**Sobirova Dilfuza Ortiqovna***Ichki ishlar vazirligi Farg‘ona akademik litseyida rus tili o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Rus tili ko‘p asrlik tarixiy, madaniy va siyosiy kuchlar tomonidan shakllantirilgan til evolyutsiyasining boy gobelenining dalilidir. Ushbu maqola rus tilining eng qadimgi ildizlaridan hozirgi global ahamiyatigacha bo‘lgan murakkab rivojlanishini kuzatib, vaqt bo‘ylab sayohatga kirishadi. Proto-slavyan ta‘siridan tortib, zamonaviy muammolar va imkoniyatlargacha, bu tadqiqot rus tilining jahon tarixi, adabiyoti, diplomatiyasi va ilm-fanini shakllantirishdagi hal qiluvchi rolini yoritadi.

Kalit so‘zlar : Proto-slavyan, qadimgi Sharqiy slavyan, cherkov slavyanining ta‘siri, Mo‘g‘ul istilosi va til ta‘siri, Ivan dahshatli va til islohotlari, Buyuk Pyotrning til islohotlari, Rus tilini standartlashtirish, adabiy oltin asr, Rus adabiyotining global ta‘siri, rus tili Sovet Ittifoqida lingua franca sifatida , bolsheviklar inqilobi va til siyosati.

Kirish: Rus tili o‘zining jozibali kadensi va murakkab grammatikasi bilan slavyan madaniyatlarining mustahkamligi va boyligining yodgorligi sifatida turibdi. Unda nafaqat xalq, balki zamonaviy dunyoni nozik va chuqur shakllantirgan bosqinlar, islohotlar va adabiyotlar hikoyasi to‘qilgan. Ushbu tadqiqotda siz rus tilining murakkab evolyutsiyasi va inkor etib bo‘lmaydigan global ahamiyatini, asrlar davomida va qit‘alarni kesib o‘tgan odisseyini o‘rganasiz.

Rus tilining ahamiyatini oshirib bo‘lmaydi. Ona tilida so‘zlashuvchilar soni bo‘yicha dunyoda sakkizinchi til sifatida Sharq va G‘arbni, o‘tmish va bugunni bog‘lovchi ko‘prik bo‘lib xizmat qiladi. Kirill yozuvi va ohangdor intonatsiyalari bilan bu lingvistik kolossus aloqa vositasidan ko‘proq narsani taklif qiladi. Bu tarix davomida global voqealarda hal qiluvchi rol o‘ynagan xalqning ruhiga bir oyna beradi. Butun dunyo kitobxonlarini hayratga solgan adabiy durdonalardan tortib diplomatik lingva franka roligacha rus tili turli bilim, madaniyat va qudrat sohalarini ochadigan kalit hisoblanadi.

Rus tilining tarixi va evolyutsiyasi Rossiyaning shov-shuvli va jonli tarixini aks ettiradi. Ming yillar avval slavyan xalqlari gapirgan protoslavyan tilida kelib chiqishidan tortib, hozirgi holatigacha rus tili istilolar, islohotlar va madaniy inqiloblarning ta‘sirini aks ettiradi. Vaqt bo‘ylab sayohat tashqi kuchlar va ichki innovatsiyalar rus tajribasining murakkabligi va chuqurligini qamrab oladigan tilni qanday shakllantirganini ochib beradi.

Rus tilining evolyutsiyasini tushunish nafaqat til taraqqiyoti, balki millatni shakllantirgan va dunyoga ta‘sir ko‘rsatgan madaniy, siyosiy va ijtimoiy dinamika haqida ham ma‘lumot beradi. Ushbu sayohatga otlar ekansiz, rus tilini soxtalashtirgan kuchlarni kashf etasiz, uning qadimiy ildizlaridan zamonaviy mujassamlanishigacha bo‘lgan yo‘lni bosib o‘tasiz.

Rus tilining hikoyasi - bu urushlar, migratsiyalar va madaniy o‘zgarishlar ta‘sirida bo‘lgan evolyutsiya dostonidir. Uning kelib chiqishi vaqt tumanlarida, barcha slavyan tillarining umumiy ajdodi bo‘lgan proto-slavyan tili bilan bog‘liq. Bu tilshunoslik avlodi boshqa slavyan tillari qatori zamonaviy rus tili ham o‘sadigan urug‘larni sepd.

Slavyan qabilalari ko'chib, kengayib borar ekan, proto-slavyanlar turli tillar va dialektlarga bo'linishni boshladilar. Ushbu tafovut davri zamonaviy rus tilining to'g'ridan-to'g'ri kashshofi bo'lgan qadimgi Sharqiy slavyan tilining paydo bo'lishi uchun asos yaratdi. Qadimgi Sharqiy slavyan tilining rivojlanishi murakkab va boylikda rivojlanishda davom etadigan noyob lingvistik o'ziga xoslikning boshlanishini belgilovchi muhim bosqich edi.

13-asrdagi mo'g'ullar istilosi va keyinchalik rus yerlarida asrlar davomida hukmronlik qilishi tilga katta ta'sir ko'rsatib, yangi so'zlarni kiritib, uning fonetik va grammatik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Bunday tashqi tazyiqlarga qaramay, rus tili nafaqat omon qoldi, balki gullab-yashnadi, o'zining asosiy o'ziga xosligini saqlab qolgan holda ta'sirlarni o'zlashtirdi va moslashtirdi.

"Protoslavyan va rus tilining kelib chiqishi" rus tilining kelib chiqishini o'rganish bizni barcha slavyan tillarining lingvistik ajdodlari bo'lgan proto-slavyan tilida Evropaning keng hududida so'zlashilgan davrga olib keladi. Hind-yevropa tillari oilasidan chiqqan bu til o'ziga xos xususiyatlar va tuzilmalari bilan slavyan tilshunosligi bo'limiga asos solgan.

Proto-slavyan tilidan qadimgi Sharqiy slavyan tiliga o'tish tilning dinamik tabiatidan dalolat beradi. Slavyan qabilalari turli hududlarga joylashar ekan, proto-slavyanlar ajrala boshladi va turli slavyan tillari paydo bo'ldi. Bu lingvistik tabaqalanish jarayoni asta-sekin kechdi, qadimgi Sharqiy slavyan tili miloddan avvalgi I ming yillikning oxirlarida Sharqiy slavyan xalqining tili sifatida paydo bo'ldi.

Proto-slavyan tilining ahamiyati nafaqat uning lingvistik salaf sifatidagi rovida, balki slavyan xalqlarining madaniy va tarixiy birligiga qo'shgan hissasida hamdir. Proto-slavyan aks-sadolari hali ham zamonaviy rus tilida eshutilishi mumkin, bu til va madaniy merosning uzluksizligida hozirgi zamonni qadimgi o'tmish bilan bog'laydi.

Qadimgi Sharqiy slavyan tilining zamonaviy rus tiliga ta'siri juda katta. U rus tilining grammatik va leksik asosini yaratdi. Qadimgi Sharqiy slavyan tili o'rta rus tiliga va oxir-oqibat zamonaviy rus tiliga aylanganda, u o'z ajdodining elementlarini saqlab qoldi va asrlar davomida lingvistik davomiylik ipini to'qdi.

9-asrning oxirida slavyan xalqlariga nasroniylikning kiritilishi rus tiliga doimiy ta'sir ko'rsatadigan cherkov slavyan tilini, liturgik tilni olib keldi. Qadimgi bolgar tilidan olingan bo'lib, qadimgi Sharqiy slavyan tilining bir shakli bo'lgan cherkov slavyan tili Rossiyadagi pravoslav cherkovining tili bo'lib, rus til va madaniy hayotining to'qimalariga kiritilgan.

Sovet Ittifoqida rus tili, XX asr boshlarida Sovet Ittifoqining tashkil topishi rus tilini keng ko'p millatli davlatning lingua franca sifatida belgilab berdi. Davlat, ta'lim va madaniyatning rasmiy tili sifatida rus tili Sovet Ittifoqining turli xalqlarini birlashtirishda, uning keng hududlarida aloqa va boshqaruvni osonlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynadi.

Rus tilini lingua franca sifatida targ'ib qilish Sovet Ittifoqining yagona o'ziga xosligini yaratishga qaratilgan kengroq siyosatining bir qismi edi. Bu siyosat rus tili va madaniyatining tarqalishiga hissa qo'shgan bo'lsa-da, rus bo'lmagan etnik guruhlar o'rtasida keskinlik va qarshiliklarga olib keldi, til va kuchning murakkab dinamikasini ko'rsatdi.

Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, Sovet Ittifoqida rus tilining lingua franca roli mintaqaning lingvistik landshaftiga doimiy ta'sir ko'rsatdi. U millatlararo muloqot, madaniy almashuv va ilmiy va texnologik bilimlarni tarqatishga yordam beradigan umumiy aloqa vositalarini rivojlantirdi.

1917 yildagi bolsheviklar inqilobi rus jamiyatiga, jumladan, til siyosati sohasiga chuqur o'zgarishlar kiritdi. Sotsializm va internatsionalizm g'oyalariga sodiq bo'lgan yangi Sovet hukumati savodsizlikni yo'q qilish va Sovet Ittifoqidagi turli xalqlarning tillarini targ'ib qilishga qaratilgan ulkan til islohotlarini amalga oshirdi.

Ushbu til siyosati jamiyatni o'zgartirish va ishchilar sinfi va etnik ozchiliklarni kuchaytirishga qaratilgan kengroq sa'y-harakatlarning bir qismi edi. Rus va boshqa tillarda savodxonlikni oshirish sotsializm qurish va sovet xalqida birdamlik tuyg'usini rivojlantirish loyihasining muhim qismi sifatida qaraldi.

Bolsheviklar tili siyosati ezgu maqsadlarni ko'zlagan bo'lsa-da, to'siqlarga ham duch keldi va munozaralarga sabab bo'ldi. Rus tilini lingua franca sifatida targ'ib qilish va til xilma-xilligini qo'llab-quvvatlash o'rtasidagi keskinlik murakkab til merosiga ega bo'lgan ko'p millatli davlatni boshqarish muammolarini aks ettirdi.

Stalinizm davri til siyosatiga dastlabki sovet yondashuvidan uzoqlashdi. Asosiy e'tibor ruslashtirishga yo'naltirilgan strategiyaga qaratildi, rus tili ta'lim, boshqaruv va jamoat hayotining asosiy tili sifatida tobora ko'proq targ'ib qilinmoqda. Bu o'zgarish Sovet birligi va samaradorligini mustahkamlash zarurati bilan oqlandi, lekin ko'pincha til va madaniy xilma-xillik hisobiga sodir bo'ldi.

Stalinning til siyosati rus tilini standartlashtirish va soddalashtirish, uni omma uchun qulayroq qilish bo'yicha harakatlarni o'z ichiga oladi. Bu islohotlar Sovet Ittifoqini modernizatsiya qilish va Kommunistik partiyaning hayotning barcha jabhalari ustidan nazoratini mustahkamlashga qaratilgan kengroq kampaniyaning bir qismi edi.

Stalinistik til siyosatining ta'siri chuqur va uzoq davom etdi. Ular rus tilining tarqalishiga va Sovet Ittifoqining integratsiyasiga hissa qo'shgan bo'lsa-da, ular ozchilik tillari va madaniyatlarining marginallashtirishiga olib keldi, bu meros postsovet hududida til va etnik munosabatlarni shakllantirishda davom etmoqda.

Ikkinchi jahon urushi va uning rus tiliga ta'siri: Rossiyada Ulug' Vatan urushi deb atalgan Ikkinchi jahon urushi rus tiliga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, bu mojaro natijasida yuzaga kelgan chuqur ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarni aks ettirdi. Urush rus tiliga harbiy terminologiya, texnika taraqqiyoti, ichki front va jang maydoni tajribasidan kelib chiqqan ko'plab yangi so'z va iboralarni kiritdi.

Urush yillarining tili qahramonlik, qurbonlik va azob-uqubatlarning uyg'unligi bilan ajralib turardi, Sovet Ittifoqining fashistlar Germaniyasiga qarshi kurashining ruhiy chuqurligi va murakkabligini aks ettiradi. Urushning jamoaviy tajribasini ifodalashda, g'alaba va mag'lubiyat hikoyasini shakllantirishda o'sha davr adabiyoti va she'riyati rasmiy va norasmiy jihatdan hal qiluvchi rol o'ynadi.

Ikkinchi jahon urushining rus tiliga ta'siri lug'atdan tashqariga chiqdi, urushdan keyingi adabiyot, jurnalistika va ommaviy nutqning uslubi va ohangiga ta'sir qildi. Urush rus tilida o'chmas iz qoldirib, sovet xalqining o'z tarixidagi eng qorong'u fasllardan biridagi matonat va fojiasini o'zida mujassam etgan.

Sovet tilshunosligi tilning ijtimoiy jihatlariga alohida e'tibor qaratishi, sovet ilm-faniga asos bo'lgan marksistik-leninistik mafkurani aks ettirishi bilan ajralib turardi. Tilshunos olimlar tilning jamiyat hayotidagi o'rni, uning vaqt o'tishi bilan rivojlanishi, muloqot va madaniy ifoda vositasi sifatidagi funksiyasini o'rgandilar.

Sovet Ittifoqi tillarini o'rganishga katta hissa qo'shdi . Sovet tilshunoslarining ishi Rossiyada zamonaviy lingvistik tadqiqotlar uchun asos yaratdi va mamlakatning boy til merosini saqlash va tushunishga hissa qo'shdi.

Xulosa: Rus tilining davom etayotgan ahamiyati

Rus tilining proto-slavyan ildizlaridan zamonaviy mujassamlanishigacha bo'lgan sayohati chidamlilik, moslashish va ta'sir dostonidir. U rus xalqining shov-shuvli tarixi va jonli madaniyatini aks ettiradi , uning g'alabalari, fojialari va bardosh ruhini aks ettiradi.

Rus tilining global ahamiyati uning aloqa vositasi sifatidagi roolidan tashqariga chiqadi. U madaniy almashinuv, adabiy va intellektual yutuqlar uchun vosita va Rossiyaning dunyodagi o'rni ramzi bo'lib xizmat qiladi.

Rus tilining evolyutsiyasi va ta'siri haqida fikr yuritar ekansiz, til bizning tarix, madaniyat va bir-birimizni tushunishimizni qanday shakllantirishini ko'rib chiqing. Rus tili o'zining chuqurligi va murakkabligi bilan tadqiqot va kashfiyotga chorlaydi, lingvistik chegaralardan tashqarida bo'lgan inson tajribasi haqida tushuncha beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Damirovich, MR, Ibragimovich, TI, & Sattarovich, AU (2022). Diniy bag'rikenglik va xalqaro salomatlik g'oyalarini targ'ib qilishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning o'rni . Braziliya Implantologiya va sog'liqni saqlash fanlari jurnali, 4 (5), 42-47.

2. DAMIROVICH, janob, IBRAGIMJANOVICH, TI, & UGLI, KNK (2021). Yoshlarda vatanparvarlik ruhini tarbiyalashda oila, mahalla va tarbiyaning o'rni. JournalNX, 7(1), 311-314.

3. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., &Mustaev,R.(2021 yil) . 48(8),8.

4. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2023 yil, iyun). Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda til va kompyuter. AIP konferentsiyasi materiallarida (2789-jild, 1-son). AIP nashriyoti.

5. Damirovich, RM, Saydaliyevich, U.S, & Nosirxonzoda, AN (2022). KELAJAK HARBIY XIZMATLARDA KASBIY MUVOJLANISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI. ILMIY VA TA'LIM TADQIQOTLARIDAGI INNOVATIONS JURNALI, 5(4), 462-465.

6. Damirovich, M. R., & Saydaliyevich, U. S. (2022). JOY TURLARI VA ULARNING TAKTIK XUSUSIYATLARI. Scientific Impulse, 1(3), 1027-1032.

7. Damirovich, M. R., & Saydaliyevich, U. S. (2022). POSITIONING NAVIGATION FROM SATELLITES TARGETING WITH TOOLS. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(12), 978-983.